

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI YURISDIKSIYA INSTITUTINING RIVOJLANISHI VA UNING HAKAMLIK SUDLARIDA NAMOYON BO'LISHI

Hatamjonova Xadisaxon Saloxiddin qizi

*Toshkent davlat yuridik universiteti Advokatura va advokatlik faoliyati yo'nalishi
magistranti*

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasida yurisdiksiya institutining rivojlanish va uning Hakamlik sudlarida namoyon bo'lishi borasida ma'lumotlar o'rganilgan, izlanishlar qilingan. Hakamlik sudlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajriba o'rganilib, tahlil qilingan. Hakamlik sudlarida yurisdiksiya institutining rivojlantirish bo'yicha bir nechta takliflar berilgan

Kalit so'zlar: yurisdiksiya, yurisdiksiya institute, nizolarni muqobil hal qilish, hakamlik sudi, arbitraj sudi, davlat sudlari.

Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada kuchaytirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli kafolatlash, qonun ustuvorligi hamda ijtimoiy adolatni ta'minlash borasida salmoqli ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Ushbu islohotlarning muhim yo'nalishi bo'lgan sud-huquq tizimini liberallashtirishning hozirgi bosqichida hakamlik sudlari nizolarni muqobil hal qilishning fuqarolar va tadbirkorlar ishonchiga sazovor bo'ladigan instituti sifatida qaror topdi va samarali faoliyat yuritmoqda.

Dunyodagi barcha rivojlangan mamlakatlar singari, bizning Yurtimizda ham so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar tadbirkorlar va fuqarolarning munosib turmushini ta'minlashga e'tibor qaratilganligi bilan ham yuqori ahamiyatga egadir. Xususan, so'nggi paytlarda Yurtimizda sud tizimida amalga oshirilgan o'zgarishlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Yurtimizda tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi iqtisodiy nizolar iqtisodiy sudlari bilan bir qatorda hakamlik sudlari tomonidan ham ko'rib chiqilishi ilk bor O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 14-iyundagi "Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida belgilab qo'yilgan edi. Keyinchalik hakamlik sudlarining tashkil etilishi va faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga soladigan "Hakamlik sudlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan qabul qilinib, Senat tomonidan ma'qullandi va 2007-yildan e'tiboran kuchga kirdi.

Bu, birinchi navbatda, hakamlik sudlarining yurisdiksiyasi va hakamlik sudlari vakolatlarini belgilab berdi. Bular hakamlik muhokamasining butun kelajakdagi taqdirini belgilovchi eng muhim, asosiy tushunchalardir. Yurisdiksiya barcha sud jarayonlarining qon tomiridir. Agar sud yoki sud yurisdiksiyaga ega bo'lmasa, qanchalik yaxshi o'tkazilgan bo'lishidan qat'i nazar, butun ish yuritish bekor bo'ladi. "Biror narsani hech narsaga qo'yib bo'lmaydi va uning turishini kuta olmaysiz" degan huquqiy tamoyil arbitraj muhokamasi uchun oddiy va qo'llanilishi mumkin. Shuning uchun hakamlik sudi

tarafklar tomonidan berilgan vakolatlar va yurisdiksiya doirasida faoliyat ko'rsatishi kerak. Boshqacha qilib aytganda, sud o'z vakolatlari doirasida qolishi va undan oshmasligi kerak. Unga rioya qilmaslik yakuniy mukofotni bekor qilish yoki tan olinmaslik va ijro etmaslik uchun javobgarlikka olib keladi¹. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 17-iyundagi "Nizolarni muqobil hal etishning mehanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori nizolarni sudgacha ko'rib chiqishning yagona tizimini yaratish, mediatsiya, hakamlik sudlari hamda xalqaro arbitrajlarining rolini tubdan oshirish, ularning fuqarolar hamda tadbirkorlarning ishonchiga sazovor bo'ladigan institutlarga aylanishida muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi².

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2022 yil 28 yanvarda "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 60-sonli farmonida ham keltirib o'tilgan 100 ta maqsad ichida Nizolarni hal etishning muqobil usullaridan keng foydalanish uchun zarur tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlarni yaratish maqsadi belgilangan bo'lib, bu bilan Hakamlik sudlarini rivojlantirish yana bir pog'ona ko'tarildi.

Amerikalik huquqshunos olim Goldbergning fikriga ko'ra: "Nizolarni hal qilishning muqobil usullari - tomonlarning vaqtini va xarajatlarini qisqartirish, sud ishlari va xarajatlari kamaytirish, aholining adliya tizimidan qoniqish darajasini oshirish, tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni saqlash, nizolarni hal qilish uchun zo'ravonliksiz yoki sud jarayonisiz amalga oshishiga yordam beradi"³.

Hakamlik sudlari nizolarni hal qilishda muqobil imkoniyatlarga ega ekanligi namoyon bo'lmoqda. Ularda nizolarni ko'rib chiqishdagi tezkorlik hamda kamxarjlik fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarini tanlov asosida, ixtiyoriylik tarzida hakamlik sudlariga murojaat etishini kengaytirmoqda. Bir so'z bilan aytganda, nizolashayotgan tarafklar davlat sudlaridan ko'ra, hakamlik sudlarida o'z muammolarini hal etishni afzal ko'rmoqdalar.

Xorijiy amaliyotdan kelib chiqib oladigan bo'lsak, Singapur davlatida 2019-yilda hakamlik sudlarida jami nizolarning 95 foizi ko'rilgan. Davlat sudlarida esa nizolarning faqatgina 5 foizi ko'rilgan.

Mamlakatimizda ham hakamlik sudlari faoliyatini tartibga solishning huquqiy asoslari vujudga keltirilib, izchil takomillashtirib borilayotganligi fuqarolar va yuridik shaxslarning sudlarga erkin murojaat etish huquqini kafolatlashda muhim o'rin tutayotganligi jiddiy e'tiborga molikdir. Raqamlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2020-yilda hakamlik sudida jami 1 ming 454 ta ish ko'rildi. Bu kam deyishimiz mumkin. Chunki pandemiya ko'p sohalar qatori hakamlik sudi faoliyatiga ham ta'sir etmay qolmadi.

¹ Jarvin, S., *Objections to Jurisdictions*, in Newman L. and Hill, R., (eds.), *The Leading Arbitrators' Guide to International Arbitration*, (2nd ed., Juris Publishing 2008), p.98

² Boboqulovna I. F., Orif o'g'li R. B. *MEDIATSIYA–OILAVIY NIZOLARNI HAL ETISHNING MUQOBIL USULI SIFATIDA //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH.* – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 80-85

³ *Voskresenskaya Vasilisa Aleksandrovna* — konfliktolog, magistrant, Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennuy universitet, Rossiyskaya Federatsiya, 199034, Sankt-Peterburg, Universitetskaya nab., 7/9; vasilisa707@mail.ru

O'zbekistonda fuqarolik jamiyati rivojlanib borgan sayin nodavlat tuzilmalar ko'lami ortib borishi tabiiy. Bu tendensiya hakamlik sudlari tizimi kengayib hamda yanada takomillashib borishiga ham taalluqlidir. Aholining, shu jumladan, fuqarolar va tadbirkorlarning huquqiy ongi, madaniyati, bilim va saviyasi yuksalib borishi tufayli ular o'z tanlovlarini nizolarni muqobil hal etish institutlari, shuningdek, hakamlik sudlari foydasiga qaratishi ko'p karra ortadi.

Demak, istiqbolda hakamlik sudlari fuqarolar va yuridik shaxslar o'rtasidagi mojarolar va nizolarni zamonaviy usullar bilan hal etishda asosiy o'rin egallaydi. Shu bois, bugungi kundagi eng dolzarb vazifa – hakamlik sudlarida nizolarni ko'rish tartibining, muhokama jarayonlari va qaror qabul qilishning huquqiy mexanizmlarini izchil takomillashtirib borishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boboqulovna I. F., Orif o'g'li R. B. MEDIATSIYA–OILAVIY NIZOLARNI HAL ETISHNING MUQOBIL USULI SIFATIDA //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2022. – T.
2. M.M.MAMASIDDIQOV - O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti bo'lim boshlig'i. S.I.XASANOV - O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti yetakchi ilmiy xodimi "Mediatsiya to'g'risidagi qonunni qabul qilish zarurati va ahamiyati" maqolasi. Toshkent-2017
3. Jarvin, S., Objections to Jurisdictions, in Newman L. and Hill, R., (eds.), The Leading Arbitrators' Guide to International Arbitration, (2nd ed., Juris Publishing 2008),
4. Верховская Варвара Александровна кандидат политических наук, ассистент, Санкт-Петербургский государственный университет, Российская Федерация, 199034, г. Санкт-Петербург, Университетская наб., 7/9; Varia17@mail.ru
5. Воскресенская Василиса Александровна - конфликтолог, магистр, Санкт-Петербургский государственный университет, Российская Федерация, 199034,г. Санкт-Петербург, Университетская наб., 7/9; vasilisa707@mail.ru
6. АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ» Составитель: Х.Ёдгоров, заместитель Председателя Верховного суда Республики Узбекистан – председатель Судебной коллегии по гражданским делам. ТАШКЕНТ – 2017
7. Альтернативное разрешение Споров По материалам Юлия Шешуряка, ligazakon.ua [Электронный ресурс] Режим доступа:<http://vestnikao.com.ua/publ/3-1-0-147>, бесплатно. - Загл. с экрана. - Написать. рус.